

NT2- Handleiding

Achtergrondinformatie over het

Tsjechisch

Voor docenten Nederlands als Tweede Taal

Voorzien van oefeningen voor de cursisten

Martina Silbrníková

Juni 2015

De grootste valkuilen voor Tsjechische leerders van het Nederlands onder de loep:

Een handleiding voor NT2-docenten

Universiteit Utrecht

Student: Martina Silbrníková
Studentnummer: 3924815
Begeleiders: Eefje Boef, Jacomine Nortier
Opleiding: Masteropleiding Taal, mens en maatschappij
Universiteit Utrecht
2015

Inhoudsopgave

INLEIDING	4
<i>Transfertheorie</i>	4
<i>NT2-verwerving</i>	5
<i>Een NT2-handleiding voor het Tsjechisch</i>	6
<i>De opzet van de NT2-handleiding</i>	6
<i>Voor wie?</i>	7
1. Woordsoorten	8
1.1 Lidwoorden.....	8
1.2 Hulpwerkwoorden van tijd.....	9
2. Woordvolgorde	10
2.1 Woordvolgorde in hoofdzinnen.....	10
2.2 Woordvolgorde in bijzinnen.....	12
3. Uitspraak	14
3.1 De lange klinkers /e/ en /o/.....	14
3.2 De korte klinker u [Y] en de lange klinker u/uu [y].....	14
3.3 De tweeklank 'ui'.....	15
3.4 De uitspraak van 'ng'.....	15
3.5 Woordklemtoon.....	16
Oefeningen	20
1. Lidwoorden.....	20
2. Hulpwerkwoorden van tijd.....	21
3. Woordvolgorde in hoofdzinnen.....	22
4. Woordvolgorde in bijzinnen.....	23
5. De lange klinkers 'ee' en 'oo'.....	24
6. De korte klinker 'u' en de lange klinker 'uu'.....	25
7. De tweeklank 'ui'.....	26

8. De uitspraak van 'ng'.....	26
9. Woordklemtoon.....	27
Referenties.....	32

Inleiding

Deze handleiding is een praktisch hulpmiddel voor de verwerving van het Nederlands als tweede taal door Tsjechische sprekers. De informatie en tips in deze handleiding kunnen u extra ondersteuning bieden om de verwerving van het Nederlands door Tsjechische sprekers zo goed mogelijk te laten verlopen.

Transfertheorie

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat de moedertaal een belangrijke rol speelt tijdens de verwerving van een tweede taal, oftewel T2-verwerving. De theorie die de invloed van de eerste taal op de tweede beschrijft, heet ***transfertheorie***. Volgens deze theorie worden de eigenschappen van de moedertaal - bijvoorbeeld de uitspraak of woordvolgorde - meegenomen naar de tweede taal. Wanneer grammaticale regels van de eerste taal toegepast worden in de tweede taal, noemen we dit ***transfer***. De overeenkomsten en verschillen tussen de moedertaal en de tweede taal (in samenwerking met andere factoren) beïnvloeden welke structuren van de doeltaal moeilijk te verwerven zijn en welke niet.

Wanneer een eigenschap van de moedertaal naar de tweede taal wordt meegenomen, kan dit leiden hetzij tot een ***positieve***, hetzij tot een ***negatieve transfer***. ***Positieve transfer*** doet zich voor, wanneer in de moedertaal en in de tweede taal (ongeveer) dezelfde regel geldt. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer een klank in de eerste taal op dezelfde manier wordt uitgesproken als in de tweede taal. Positieve transfer vergemakkelijkt de T2-verwerving en speelt daarmee, zoals de naam aangeeft, een positieve rol tijdens het T2-verwervingsproces.

Wanneer de T2-leerder een regel van zijn moedertaal toepast en dit in de tweede taal tot foutief taalgebruik leidt, spreken we van een ***negatieve transfer***. Negatieve transfer kan zich bijvoorbeeld voordoen, wanneer de woordvolgorde in de moedertaal anders is dan in de doeltaal. Zo kan een Nederlandse T2-leerder van het Engels de foutieve zin *'I read never*

newspapers.' gebruiken. Deze zin bevat de juiste Engelse woorden, maar staat in de gebruikelijke Nederlandse woordvolgorde die in het Engels niet toegestaan is.

Negatieve transfer komt dus voort uit de verschillen tussen de moedertaal en de doeltaal en werkt belemmerend tijdens het T2-verwervingsproces. Negatieve transfer is één van de voornaamste bronnen van fouten in het taalgebruik van volwassen T2-leerders. Wanneer de T2-leerder zich aan de regels van zijn moedertaal blijft vastklampen, die in de T2 niet van toepassing zijn, leidt dit tot systematische fouten in zijn T2-gebruik. Deze fouten kunnen geëlimineerd worden, wanneer tijdens het T2-verwervingsproces extra aandacht wordt besteed aan de eigenschappen van de tweede taal die van zijn moedertaal verschillen. Wanneer bijvoorbeeld een klank in de tweede taal anders wordt uitgesproken dan in de eerste taal of in de eerste taal helemaal niet voorkomt, moet de uitspraak van deze klank intensief geoefend worden. De uitspraak van klanken die in beide talen voorkomen en hetzelfde klinken, vereist daarentegen over het algemeen geen speciale aandacht en training; de uitspraak van deze klanken zal voor T2-leerders niet problematisch zijn.

Om te weten welke eigenschappen van de T2 speciale aandacht en training vereisen, moeten we inzicht krijgen in de structuur van de moedertaal en de te leren taal. Op basis van de verschillen tussen de moedertaal en de doeltaal kunnen we voorspellen waar de taalleerder tijdens het T2-verwervingsproces tegenaan zal lopen. Dit inzicht kan ons tevens in staat stellen om het T2-verwervingsproces te optimaliseren.

NT2-verwerving

Ook bij de verwerving van het Nederlands als tweede taal (NT2-verwerving) is de moedertaal van de leerders een belangrijke, niet te onderschatten factor. Elke NT2-docent met een samengestelde klas van studenten met verschillende taalachtergronden is het ongetwijfeld opgevallen dat elke cursist specifieke problemen ondervindt tijdens het leerproces. Wat de ene cursist snel en zonder grote moeite in het Nederlands onder de knie krijgt, kan een groot struikelblok vormen voor een ander. Deze variatie kan naast

uiteenlopende individuele verschillen tussen cursisten verklaard worden door hun verschillende taalachtergronden. Op basis van een contrastieve analyse van de moedertaal van de leerder en van het Nederlands kunnen de grootste struikelblokken in het leerproces voorspeld worden.

Een NT2-handleiding voor het Tsjechisch

In het kader van mijn afsluitend werkstuk voor de opleiding Taal, mens en maatschappij heb ik het Tsjechisch met het Nederlands vergeleken op het niveau van woordsoorten, woordvolgorde en uitspraak. Aan de hand van een empirisch onderzoek met proefpersonen heb ik vervolgens gekeken in welke mate de verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands tot fouten leiden in het NT2-gebruik. Op basis van mijn onderzoek heb ik de grootste valkuilen voor Tsjechische NT2-leerders geconstateerd. Het gaat om taalverschijnselen die er in het Nederlands anders uitzien dan in het Tsjechisch of in het Tsjechisch helemaal ontbreken en waarvan bewezen is dat ze voor Tsjechische NT2-leerders problematisch zijn.

De bevindingen van mijn onderzoek verwerk ik in deze handleiding die als doel heeft om de grootste moeilijkheden waar Tsjechische NT2-leerders tegenaan lopen, in kaart te brengen. Het is geen naslagwerk met alle verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch die tot problemen kunnen leiden. In deze handleiding zijn alleen de cruciale verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch opgenomen die, zoals uit mijn onderzoek blijkt, de NT2-verwerving door Tsjechische sprekers belemmeren en tot fouten in de NT2-productie leiden.

De opzet van de NT2-handleiding

Deze handleiding bestaat uit twee delen. In het eerste deel zet ik de grootste verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch uiteen op het gebied van woordsoorten, woordvolgorde en uitspraak. Ik leg uit waarom deze verschillen tot problemen tijdens het NT2-leerproces leiden en ik geef tevens voorbeelden van fouten die bij Tsjechische NT2-

gebruikers in verband met bepaalde taalverschijnselen te verwachten zijn. In het tweede deel vindt u voorbeelden van oefeningen die u in de NT2-les kunt gebruiken om de verwerving van de problematische taalverschijnselen te faciliteren.

Voor wie?

Deze handleiding is bedoeld voor iedereen die als begeleider te maken heeft met Tsjechische NT2-leerders, met name NT2-docenten en taalcoaches. Het is een praktisch hulpmiddel die u op een overzichtelijke wijze inzicht geeft in de grootste verschillen tussen het Tsjechisch en het Nederlands en aan de hand daarvan de grootste struikelblokken voor Tsjechische NT2-leerders uiteenzet. Verder krijgt u tips voor oefeningen die u in de taallessen kunt gebruiken om de verwerving van bepaalde Nederlandse structuren extra te ondersteunen. Bent u een taaldocent of taalcoach? Deze handleiding bevat nuttige informatie en handige tips die u kunt gebruiken om Tsjechische NT2-leerders tijdens hun leerproces zo goed mogelijk te begeleiden.

1. WOORDSOORTEN

1.1 Lidwoorden

In het Tsjechisch worden geen lidwoorden gebruikt. In het Nederlands worden lidwoorden daarentegen verplicht gebruikt met telbare zelfstandige naamwoorden. De Nederlandse lidwoorden *de, het, een* en \emptyset ¹ geven bepaaldheid/onbepaaldheid van het zelfstandige naamwoord aan en komen overeen met zijn getal en geslacht. Voor Tsjechische NT2-leerders is de verwerving en het juiste gebruik van de Nederlandse lidwoorden een uitermate moeilijke taak. De meest frequente fouten die Tsjechische NT2-leerders maken in verband met het gebruik van Nederlandse lidwoorden, zijn:

- Het weglaten van lidwoorden

Het Tsjechisch kent geen groep woorden die verplicht samen met zelfstandige naamwoorden worden gebruikt. Het is voor Tsjechische NT2-leerders daarom zeer moeilijk om te leren dat ze in het Nederlands lidwoorden dienen te gebruiken. Als gevolg daarvan zijn Tsjechische NT2-leerders geneigd lidwoorden in het Nederlands weg te laten. Dit leidt tot fouten zoals bijvoorbeeld:

*Ik heb **hond** en hij heet Max.²

*Ik heb **probleem**, wil je me helpen?

- Bepaald lidwoord (*de/het*) i.p.v. onbepaald (*een/∅*) en andersom

In het Tsjechisch bestaat geen woordgroep die de (on)bepaaldheid van het zelfstandige naamwoord uitdrukt. Tsjechische NT2-leerders vinden het daarom zeer lastig om de (on)bepaaldheid van Nederlandse zelfstandige naamwoorden te bepalen. Daarom kunnen ze één van de bepaalde lidwoorden *de/het* in een context gebruiken waarin het onbepaalde lidwoord *een* of \emptyset gebruikt moet worden. Hieronder staat een voorbeeld van een typische

¹ Met \emptyset wordt een lidwoord zonder zichtbare realisatie bedoeld, zoals dit het geval is bij onbepaalde zelfstandige naamwoorden in meervoud, bv. \emptyset *kinderen*, \emptyset *mensen*, etc.

² Een sterretje/asterisk (*) geeft aan dat de betreffende zin/het betreffende woord een fout bevat.

fout waarbij het bepaalde lidwoord *de* foutief wordt gebruikt i.p.v het onbepaalde lidwoord *een*:

-Heb je een auto?
-*Nee, maar ik heb wel **de** fiets.

- De i.p.v. het en andersom

Bij zelfstandige naamwoorden in enkelvoud wordt de keuze tussen *de* en *het* door het geslacht van het zelfstandige naamwoord bepaald. **Het** wordt uitsluitend met onzijdige zelfstandige naamwoorden gebruikt. **De** wordt daarentegen uitsluitend met mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden gecombineerd. Tsjechische zelfstandige naamwoorden zijn ook te verdelen in mannelijke, vrouwelijke en onzijdige, maar hun grammaticale geslacht komt vaak niet overeen met het geslacht van het Nederlandse woord met dezelfde betekenis. Zo is bv. (*het*) *konijn* onzijdig in het Nederlands, terwijl het Tsjechische equivalent *králík* mannelijk is. Tsjechische NT2-leerders vinden het daarom moeilijk om de juiste keuze te maken tussen *de* en *het*. We kunnen bij hen fouten verwachten zoals bijvoorbeeld:

*Doe je **de** licht uit?
*Het hond is lief.

1.2 Hulpwerkwoorden van tijd

Voor de vorming van voltooid werkwoordstijden worden in het Nederlands zgn. hulpwerkwoorden van tijd gebruikt, te weten *hebben* en *zijn*. De vervoegde werkwoordsvormen van *hebben* en *zijn* vormen samen met het voltooid deelwoord zgn. voltooid tegenwoordige tijd (VTT):

Ik **heb** heb een brief **geschreven**.
Het **is** me niet **opgevallen**.

Een andere Nederlandse werkwoordstijd is voltooid verleden tijd (VVT). Deze tijd bestaat uit de onvoltooide verledentijdsvorm van het hulpwerkwoord *zijn* of *hebben* en het voltooid deelwoord:

Ik had een brief geschreven.
Het was me niet opgevallen.

De keuze tussen *hebben* en *zijn* hangt van een aantal factoren af, maar is over het algemeen eenduidig. Dat houdt in dat in een concrete zin met een bepaalde betekenis of *hebben*, of *zijn* gebruikt dient te worden en dat bijna nooit beide hulpwerkwoorden toegestaan zijn. Het gebruik van het verkeerde hulpwerkwoord leidt tot fouten. In het Tsjechisch wordt slechts één hulpwerkwoord van tijd gebruikt voor de voltooide werkwoordstijden, namelijk *být* (zijn). Tsjechische NT2-gebruikers vinden het moeilijk om de juiste keuze te maken tussen de Nederlandse hulpwerkwoorden van tijd *hebben* en *zijn* en maken daarom fouten zoals bijvoorbeeld:

***Ik ben/was een brief geschreven.**
***Het heeft/had me niet opgevallen.**

2. WOORDVOLGORDE

2.1 Woordvolgorde in hoofdzinnen

Nederlandse mededelende zinnen met slechts één persoonsvorm (enkelvoudige hoofdzinnen) beginnen typisch met het onderwerp van de zin, gevolgd door de persoonsvorm, bijvoorbeeld:

Ik heb honger.
Petra gaat nooit naar de bioscoop.
Jan kijkt naar de sterren.

De persoonsvorm dient in het Nederlands altijd op de tweede plaats in de zin te staan. Met de tweede plaats wordt echter niet per se het tweede woord, maar het tweede zinsdeel bedoeld. Zinsdelen zoals bepaling van tijd of bepaling van plaats kunnen namelijk ook uit meerdere woorden bestaan:

Vóór middernacht moet ik thuis zijn.

In de kamer was het donker.

Wanneer een mededelende zin niet met het onderwerp, maar met een ander zinsdeel begint, dienen de persoonsvorm en het subject omgekeerd te worden, zodat de persoonsvorm alsnog op de tweede plaats in de zin komt te staan. Dit taalverschijnsel noemen we **inversie**. Andere voorbeelden van zinnen met inversie zijn:

Nu heb ik geen tijd.

Over een half uur begint het concert.

In Nederland hebben de meeste mensen een fiets.

In het Tsjechisch hebben hoofdzinnen een veel vrijere woordvolgorde dan in het Nederlands. De persoonsvorm staat meestal op de tweede plaats, maar vaak ook op de derde of zelfs vierde plaats in de zin. Inversie (de omkering) van het onderwerp en de persoonsvorm is in het Tsjechisch in veel contexten een toegestane optie, maar is over het algemeen niet verplicht. Als gevolg daarvan maken met name beginnende Tsjechische NT2-leerders hoofdzinnen met een woordvolgorde die in het Nederlands niet toegestaan is. De meest frequente soorten fouten, waarbij de persoonsvorm op de derde plaats in de zin staat, zijn:

- Geen inversie

Het onderwerp en de persoonsvorm worden niet omgekeerd, wanneer de zin niet met het onderwerp, maar met een ander zinsdeel begint. Hierdoor komt

de persoonsvorm op de derde plaats in de zin te staan, wat in het Nederlands niet mag:

*In de zomer de meeste mensen gaan op vakantie.

*Straks ze moeten naar school gaan.

- Persoonsvorm wordt voorafgegaan door twee zinsdelen

Het onderwerp en de persoonsvorm worden wel omgekeerd, maar de persoonsvorm wordt voorafgegaan door twee andere zinsdelen, terwijl op deze positie slechts één ander zinsdeel toegestaan is. De persoonsvorm komt hierdoor op een niet toegestane positie te staan, namelijk op de derde plaats in de zin:

*Om twee uur bij jou thuis spreken we af.

*Op tafel misschien ligt het boek.

2.2 Woordvolgorde in bijzinnen

Bijzinnen zijn zinnen die ondergeschikt zijn aan een hoofdzin en die met een onderschikkend voegwoord beginnen, zoals dat, als, omdat, terwijl, hoewel, etc. Nederlandse bijzinnen hebben een andere woordvolgorde dan hoofdzinnen. Terwijl de persoonsvorm in hoofdzinnen op de tweede plaats moet staan, dient de persoonsvorm in bijzinnen aan het einde van de zin geplaatst te worden, samen met eventuele andere werkwoordsvormen, zoals de infinitief of voltooid deelwoord:

Ik denk dat jij het geld **hebt gestolen**.

Ik vind dat jij heel mooi **kan zingen**.

Ik denk dat het boek op de tafel **ligt**.

Tsjechische bijzinnen hebben in tegenstelling tot het Nederlands geen strikte woordvolgorde. In het Tsjechisch kunnen bijzinnen o.a. in dezelfde woordvolgorde

voorkomen als hoofdzinnen. Tsjechische NT2-leerders hebben daarom moeite met de woordvolgorde in Nederlandse bijzinnen. Ze vinden het met name lastig om te leren dat de persoonsvorm in Nederlandse bijzinnen naar het einde verplaatst moet worden. Als gevolg daarvan kunnen ze in bijzinnen de woordvolgorde van hoofdzinnen aanhouden, wat tot fouten leidt zoals bijvoorbeeld:

*Ik geloof niet dat zij **heeft** het geld **gestolen**.

*Ik vind dat jij **kan** heel mooi **zingen**.

*Ik denk dat het boek **ligt** op de tafel .

3. UITSPRAAK

3.1 De lange klinkers /e/ en /o/

Zowel in het Tsjechisch als in het Nederlands bestaan er korte en lange klinkers. De Nederlandse lange klinker /e/, in woorden geschreven als *e* of *ee* (zoals in *lenen* of *leen*) en /o/, geschreven als *o* of *oo* (zoals in *roken* of *rook*) worden anders uitgesproken dan de Tsjechische lange klinkers *é* [e:] (zoals in *Betlém*) en *ó* [o:] (zoals in *kód*). Bij de Nederlandse lange klinker /e/ vindt een overgang naar de klinker [i] plaats. Bij de lange klinker /o/ is dan een subtiele overgang naar [u] waarneembaar. De klinkers /e/ en /o/ worden dus eigenlijk als [eⁱ] en [o^u] uitgesproken. In het Tsjechisch worden de lange klinkers [e:] en [o:] alleen lang uitgesproken, zonder overgang naar andere klinkers. De uitspraak van de Tsjechische klinker [e:] is enigszins vergelijkbaar met de lange klinker in het leenwoord *scène*. De Tsjechische lange klinker [o:] doet aan de andere kant denken aan de uitspraak van /o/ in het leenwoord *catastrofe*. Tsjechische NT2-leerders vinden het moeilijk om de Nederlandse lange klinkers [eⁱ] en [o^u] te verwerven en zijn geneigd om in plaats daarvan de Tsjechische lange klinkers [e:] en [o:] te gebruiken.

3.2 De korte klinker u [Y] en de lange klinker u/uu [y]

De korte Nederlandse klinker met de fonetische notatie [Y], in woorden geschreven als *u* (zoals in *hut*) en zijn lange tegenhanger [y], geschreven als *uu* of *u* (zoals in *huur* of *huren*) komen in het Tsjechisch niet voor. Tsjechische NT2-leerders vinden het moeilijk om deze klinkers te verwerven. Ze zijn geneigd *u* (zoals in *hut*) uit te spreken als de korte klinker *i* en *u/uu* (zoals in *huur*) als de lange klinker *ie*, omdat ze deze klanken makkelijker vinden om uit te spreken. Als gevolg daarvan kunnen ze *hut* als *hit* uitspreken en *huur* als *hier*. Het is noodzakelijk dat Tsjechische NT2-leerders de uitspraak van woorden met *u* en *uu* systematisch oefenen. Ze moeten tevens leren om een duidelijk onderscheid te maken tussen de korte klinkers *u* en *i* (bijvoorbeeld *kun* versus *kin*) en tussen de lange klinkers *u/uu* en *ie* (bijvoorbeeld *duur* versus *dier*).

3.3 De tweeklank 'ui'

Een tweeklank ontstaat door een combinatie van twee klinkers. Het Nederlands kent drie tweeklanken:

- [ɛi] zoals in *ei, pijn, etc.*
- [ɑu] zoals in *rouw, lauw, etc.*
- [œy] zoals in *ui, huis, etc.*

De tweeklanken [ɛi] van 'ei' en [ɑu] van 'rouw' zijn voor Tsjechische NT2-leerders niet moeilijk om te verwerven, omdat het Tsjechisch over vergelijkbare klankencombinaties beschikt. De tweeklank *ui* [œy] is daarentegen voor Tsjechische NT2-leerders zeer moeilijk om uit te spreken, omdat er in het Tsjechisch geen vergelijkbare klankencombinatie bestaat. Tsjechische NT2-leerders zijn daarom geneigd deze tweeklank als meer vertrouwde en makkelijkere klankencombinaties uit te spreken. Zo kan *ui* door hen op dezelfde manier uitgesproken worden als *ei* of *au*. Dit kan onder andere tot serieuze communicatiefouten leiden.

Tsjechische NT2-leerders moeten de uitspraak van de tweeklank *ui* systematisch oefenen. Verschillende op tweeklanken gerichte luister- en spreekoefeningen kunnen ze in staat stellen om een duidelijk onderscheid te kunnen maken tussen de drie Nederlandse tweeklanken.

3.4 De uitspraak van /ng/

De klankencombinatie /ng/ (bijvoorbeeld in *bang*) wordt in het Nederlands als één klank uitgesproken, namelijk als de nasale medeklinker [ŋ]. De /g/ in /ng/ wordt niet uitgesproken en de uitspraak van *bang* is dus [baŋ]. In het Tsjechisch wordt de klank /g/ in /ng/ daarentegen wel uitgesproken. De combinatie /ng/ wordt aan het einde van een woord als [ŋk] uitgesproken, zoals in *bank*. In het midden van een woord wordt *ng* als [ŋg] uitgesproken, zoals in *bingo*. In het Tsjechisch treedt de nasale klinker [ŋ] nooit alleen op, maar komt uitsluitend in de combinaties [ŋg] en [ŋk] voor. Tsjechische NT2-leerders vinden het moeilijk om de medeklinker /g/ in /ng/ weg te laten en deze klankencombinatie als [ŋ]

uit te spreken. Ze zijn in plaats daarvan geneigd om de /g/ wel uit te spreken, net als in het Tsjechisch. Zo kunnen ze bijvoorbeeld *bang* op dezelfde manier uitspreken als *bank* [baŋk] en het woord *lange* met dezelfde uitspraak van /ng/ zoals in *bingo*.

3.5 Woordklemtoon

Het Nederlands heeft een ingewikkeld woordklemtoonsysteem. De hoofdklemtoon kan zowel op de eerste als op de tweede, derde of vierde lettergreep liggen. De klemtoon ligt echter altijd op een van de drie eerste lettergrepen van rechts:

<p><u>a</u>l-ma-nak ta-fel for-<u>n</u>uis pre-di-<u>k</u>ant kun-ste-na-<u>r</u>es</p>

In het Tsjechisch wordt daarentegen altijd de eerste lettergreep beklemtoond, ongeacht de lengte van het woord, bijvoorbeeld:

<p><u>D</u>o-mi-ni-kán-ská <u>r</u>e-pu-bli-ka (de Do-mi-ni-<u>ca</u>an-se Re-pu-<u>b</u>liek)</p>
--

Tsjechische NT2-sprekers zijn op basis van het Tsjechische klemtoonpatroon geneigd de klemtoon in het Nederlands te pas en te onpas op de eerste lettergreep te plaatsen. Dit kan leiden tot een verkeerde uitspraak van woorden waarbij niet de eerste lettergreep wordt beklemtoond, bijvoorbeeld:

<p>*<u>w</u>aar-schijn-lijk *<u>p</u>re-si-dent *<u>m</u>is-schien</p>
--

Het is daarom belangrijk dat Tsjechische NT2-leerders bij nieuwe woorden niet alleen de betekenis en het gebruik in de zin leren, maar ook de juiste uitspraak, inclusief de positie van de hoofdklemtoon. Ook kunnen ze door middel van oefeningen bepaalde regelmatigheden ontdekken, wat de positie van de klemtoon in het Nederlands betreft. De belangrijkste patronen van het Nederlandse klemtoonsysteem zijn:

- **Onscheidbare voorvoegsels in werkwoorden, zoals *be-*, *ge-*, *ver-*, *er-* of *ont-*, worden niet beklemtoond, bijvoorbeeld:**

be- <u>l</u> e-ven
ge- <u>l</u> o-ven
ver- <u>st</u> aan
er- <u>v</u> a-ren
ont- <u>h</u> ou-den

- **Scheidbare voorvoegsels in werkwoorden, zoals *op-*, *uit-*, *aan-*, *bij-* of *af-* worden beklemtoond, bijvoorbeeld:**

<u>o</u> p-staan
<u>u</u> it-gaan
<u>a</u> an-doen
<u>b</u> ij-wonen
<u>a</u> f-maken

- **Sommige voorvoegsels, zoals *mis-*, *onder-*, *over-*, *achter-* of *voor-* kunnen in werkwoorden zowel scheidbaar als onscheidbaar zijn. Hierbij geldt dat scheidbare voorvoegsels beklemtoond worden en onscheidbare voorvoegsels daarentegen niet, bijvoorbeeld:**

<u>m</u> is/lopen	misl <u>u</u> kken
<u>o</u> nder/duiken	ondersch <u>a</u> tten
<u>o</u> ver/maken	overt <u>u</u> igen
<u>a</u> chter/staan	achterh <u>a</u> len
<u>v</u> oor/doen	voorz <u>i</u> en

- De achtervoegsels *-aal*, *-ant*, *-eel*, *-uur*, *-iek*, *-ief* worden over het algemeen beklemtoond, bijvoorbeeld:

collegi- <u>aal</u>
res- <u>tant</u>
commerci- <u>eel</u>
dicta- <u>tuur</u>
ener- <u>giek</u>
associa- <u>tief</u>

- De achtervoegsels *-heid*, *-aar*, *-schap*, *-je*, *-tje*, *-achtig*, *-ig*, *-(e)lijk*, *-baar*, *-isch* en *-zaam* worden in principe niet beklemtoond, bijvoorbeeld:

wa <u>a</u> r-heid
d <u>i</u> e-naar
<u>e</u> igen-schap
sno <u>e</u> p-je
<u>e</u> i-tje
scha <u>a</u> p-achtig
r <u>u</u> s-tig
m <u>o</u> ei-lijk
le <u>e</u> f-baar
ir <u>o</u> -nisch

duur-zaam

- Voor samengestelde zelfstandige naamwoorden geldt dat de hoofdklemtoon zich meestal in het linkerdeel van het woord bevindt, bijvoorbeeld:

basis-school
master-opleiding
tomaten-soep

Oefeningen:

1. Lidwoorden

1.1 Welke zelfstandige naamwoorden worden met het lidwoord de gebruikt en welke met het? Zet de volgende woorden in de juiste kolom.

Programma, straat, zee, pen, kantoor, krant, lied, dier, raam, taart, toestel, proces, feit, hoed, stoel, broek, appel, fruit, zwembad, licht, winkel, vlees, beker, glas, grond, ring, bos.

DE	HET

1.2 Lees het verhaal en vul, waar nodig, het juiste lidwoord in.

___ prinses op ___ erwt

Er was eens ___ prins die ___ echte prinses zocht. Hij had ___ juiste leeftijd om te trouwen, maar hij was erg kieskeurig. 'Ik ben zelf ___ echte prins,' zei hij, 'dus wil ik ook met ___ echte prinses trouwen.'

Soms kwam hij wel eens ___ leuke prinses tegen, op ___ feestje of zo. Helaas bleek het meestal dan toch om ___ gewoon meisje te gaan, dat goed ___ toneel kon spelen. Of om ___ halve prinses. En hij wilde beslist ___ hele, ___ hele echte prinses. ___ prins reisde ___ wereld rond, maar ___ echte prinses, die hij ook nog leuk vond, kon hij niet vinden. Teleurgesteld keerde hij terug naar ___ huis.

Op ___ avond viel ___ regen met ___ bakken uit ___ lucht. Het donderde en bliksemde rond ___ kasteel dat het ___ lieve lust was. ___ prins, die ___ spelletje schaak speelde met ___ koning, zei: 'Wat een weer! Daar zou je ___ zwerfhond nog niet doorsturen!' Toen werd er op ___ poort gebonsd. 'Wie kan dat zo laat nog zijn?' vroeg ___ koning zich af. Er stond ___ meisje voor ___ poort dat er vies en verwaarloosd uitzag. Niet verwonderlijk, als je net in die stromende regen over ___ modderige wegen hebt gelopen. Haar haren dropen van ___ regen en haar jurk was gerafeld. Ze zei: 'O prins, ik heb gehoord dat u ___ echte prinses zoekt. Welnu, ik ben er een en daarom kom ik u bezoeken. Maar ik had beter ___ andere dag uit kunnen kiezen... wat een weer!'

(Bron: 'De prinses op de erwt', www.efteling.com)

2. Hulpwerkwoorden van tijd

2.1 Kies het goede woord.

Voorbeeld:

We *hebben/zijn* een half uur in de rij gestaan.

We *hebben/zijn* een half uur in de rij gestaan.

- a. Zij *is/heeft* de brief eindelijk gevonden.
- b. Onze burens *zijn/hebben* op onze kat gepast.
- c. *Zijn/hebben* jullie al gegeten?
- d. Hoe laat *is/heeft* het ongeveer gebeurd?
- e. We *zijn/hebben* gelukkig op tijd gekomen.
- f. Ze *zijn/hebben* hier meer dan twintig jaar gewoond.
- g. Niemand weet waar hij *is/heeft* gebleven.
- h. De man *is/heeft* van de brug gesprongen.

3. Woordvolgorde in hoofdzinnen

3.1 Maak de zinnen compleet. Gebruik daarbij de informatie tussen de haakjes.

Gebruik de juiste vorm van het werkwoord en let op de woordvolgorde.

Voorbeeld:

Op maandag (ik - altijd vrij zijn)

Op maandag ben ik altijd vrij.

- a. Sinds gisteren (ik - hoofdpijn hebben)
- b. Na de wedstrijd (we - iets gaan drinken)
- c. In de winter (oma - vaak soep maken)
- d. Op zaterdag (we - naar het strand gaan)
- e. In de tas (je - het boek vinden)
- f. Volgens mij (de winkel - vlakbij zijn)
- g. Overmorgen (jullie - een toets krijgen)
- h. Straks (u - aan de beurt komen)

3.2 Zet de zinsdelen in de goede volgorde. Begin met het vetgedrukte zinsdeel.

Voorbeeld:

door het bos - maak - een lange wandeling - **Elke avond** - ik

Elke avond maak ik een lange wandeling door het bos.

- a. regent - alweer - **Vandaag** - het
- b. bij het station - ik - moet - wachten - **Om 7 uur 's avonds** - op Peter.
- c. over chimpansees - ik - in de krant - **Gisteren** - las - een interessant artikel
- d. **In de trein** - niet - mag - roken - je
- e. we - naar Zwitserland - gaan - op vakantie - **In augustus**
- f. en - vindt - **In de bijlage** - u - het programma - onze contactgegevens
- g. vandaag - **Wegens omstandigheden** - gesloten - wij - zijn

h. ik – met mijn collega's – Tijdens de pauze – koffie – drink

4. Woordvolgorde in bijzinnen

4.1 Maak de zinnen compleet. Gebruik daarbij de informatie tussen de haakjes.

Voorbeeld:

Hij vertelde ons dat zijn moeder gisteren overleden was.

(zijn moeder was gisteren overleden)

- a. Ik heb het gevoel dat
(ze is een beetje boos op mij)
- b. Ik denk dat
(morgen wordt het mooi weer)
- c. Ik weet niet of
(hij wil op zaterdag komen)
- d. Je kan me altijd bellen als
(je hebt iets nodig)
- e. De prijzen stijgen voortdurend, terwijl
(de inkomens veranderen nauwelijks)
- f. Ik zie hem niet zo vaak, terwijl
(we wonen in dezelfde stad)
- g. We gaan dit jaar niet op vakantie, omdat
(we hebben helaas niet genoeg geld)

4.2 Bedenk antwoorden op de volgende vragen.

Voorbeeld:

Waarom ben je te laat?

Omdat ik me vanochtend heb verslapen.

- a. Waarom ga je niet mee naar de bioscoop?
Omdat
- b. Waarom gaat Lisa vandaag met de bus naar school?
Omdat
- c. Waarom praten jullie niet meer met elkaar?
Omdat
- d. Waarom ga je vandaag niet naar het werk?
Omdat
- e. Waarom zijn ze verhuisd?
Omdat
- f. Waarom ben je verdrietig?
Omdat
- g. Waarom leer je Nederlands?
Omdat
- h. Waarom heb je een nieuwe auto gekocht?
Omdat

5. De lange klinkers 'e/ee' [e] en 'o/oo' [o]

5.1 Lees zorgvuldig de volgende woorden. Let vooral op het verschil tussen de lange en korte klinkers.

- a. les vlees
- b. redden optreden
- c. witlof kloof
- d. rest meester
- e. rond troon
- f. post klooster
- g. ver zeer

- h. hert probeeer
- i. cel penseeel
- j. lest leest

6. De klinkers 'u' (Y) en 'uu' (y)

6.1 Luister goed naar de docent en onderstreep de woorden die je hoort.

- a. hier huur
- b. stik stuk
- c. hit hut
- d. bier buur
- e. dier duur
- f. vier vuur
- g. kier kuur
- h. pit put
- i. lik luk
- j. mier muur
- k. tik tuk
- l. fit fut

6.2 Lees nu zelf de woorden uit 6.1 in willekeurige volgorde voor en laat telkens de docent/een medecursist bepalen om welk woord het gaat.

7. De tweeklank 'ui' [œy]

7.1 Luister goed naar de docent en onderstreep de woorden die je hoort.

- a. kruit krijt
- b. ruis reis
- c. rui rouw
- d. huis hijs
- e. lui lauw
- f. ruik rijk
- g. puin pijn
- h. pui pauw
- i. kuis kous
- j. suizen sauzen
- k. spuit spijt
- l. vuil vijl

7.2 Lees nu zelf de woorden uit 7.1 in willekeurige volgorde voor en laat telkens de docent/een medecursist bepalen om welk woord het gaat.

8. De uitspraak van /ng/

8.1 Luister goed naar de docent en onderstreep de woorden die je hoort.

- a. bang bank
- b. slang slank
- c. vin ving
- d. men meng
- e. lonk long
- f. vink ving
- g. zing zink
- h. stang stank
- i. zin zing

8.2 Lees nu zelf de woorden uit 8.1 in willekeurige volgorde voor en laat telkens de docent/een medecursist bepalen om welk woord het gaat.

9. Woordklemtoon

9.1 Lees hardop de volgende infinitieven:

uitdrukken
aankloppen
opsturen
bijwerken
afronden
bijwonen
opslaan
uitnodigen

- Omcirkel in elke infinitief het voorvoegsel.
- Onderstreep in elke infinitief de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- Vul in en kies de juiste optie:
In de infinitieven komen de voorvoegsels __, __, __, __ en __ voor.
Deze voorvoegsels zijn *scheidbaar/niet scheidbaar* en worden *beklemtoond/niet beklemtoond*.
- Bedenk tien andere werkwoorden die deze voorvoegsels bevatten, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a*, *b* en *c*.

9.2 Lees hardop de volgende infinitieven:

bedienen
verlopen

erkennen
ontroeren
gebruiken
verdienen
ontwapenen
belonen
verslaan
ervaren

- e. Omcirkel in elke infinitief het voorvoegsel.
- f. Onderstreep in elke infinitief de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- g. Vul in en kies de juiste optie:
In de infinitieven komen de voorvoegsels __, __, __, __ en __ voor.
Deze voorvoegsels zijn *scheidbaar/niet scheidbaar* en worden *beklemtoond/niet beklemtoond*.
- h. Bedenk tien andere werkwoorden die deze voorvoegsels bevatten, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a, b* en *c*.

9.3 Lees hardop de volgende samenstellingen.

basisschool
winterjas
tomatensoep
woordenboek
wereldkaart
soepgroente
groentesoep
nachtkastje
tandenborstel

theepot
onderzoeksresultaat
eindexamen

- a. Onderstreep in elke samenstelling de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- b. Geef bij elke samenstelling aan uit welke twee woorden het bestaat.
- c. Kies de juiste optie:
De hoofdklemtoon bevindt zich meestal
 - in het linkerdeel van het woord.
 - in het rechterdeel van het woord.
- d. Bedenk tien andere samengestelde zelfstandige naamwoorden, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a*, *b* en *c*.

9.4 Lees hardop de volgende woorden:

vriendschap
konijntje
leugenaar
eetbaar
vriendelijk
automatisch
lastig
leerzaam
hapje

- a. Onderstreep in elk woord de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- b. Omcirkel in elk woord het achtervoegsel.

c. In de bovenstaande woorden komen de volgende achtervoegsels voor:

Kies het de juiste optie:

Deze achtervoegsels worden *wel/niet* beklemtoond.

d. Bedenk tien andere woorden die deze achtervoegsels bevatten, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a, b* en *c*.

9.5 Lees hardop de volgende woorden:

creatief
commercieel
energiek
communicatief
periodiek
demonstrant
horizontaal
dictatuur
protestant
collegiaal
universeel
kandidatuur

- a. Onderstreep in elk woord de meest beklemtoonde lettergreep, d.w.z. de lettergreep met de meeste nadruk.
- b. Omcirkel in elk woord het achtervoegsel.
- c. In de bovenstaande woorden komen de volgende achtervoegsels voor:

Kies de juiste optie:

Deze achtervoegsels worden *wel/niet* beklemtoond.

- d.** Bedenk tien andere woorden die deze achtervoegsels bevatten, schrijf ze op en volg opnieuw de stappen *a*, *b* en *c*.

Referenties:

- Anoniem (z.d.). Structuur en geschiedenis van het Nederlands: Fonologie. *Freie Universität Berlin*. Geraadpleegd op [http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/nedling/phonology].
- Bart, P. Van, Kerstens, J. et al. (1998). *Grammatica van het Nederlands: een inleiding*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Booij, Geert (1995). *The Phonology of Dutch*. New York: Oxford University Press.
- Donaldson, Bruce (2008). *Dutch: A Comprehensive Grammar*. New York: Routledge.
- Janda, L. A. & Townsend, Ch. E. (2000). *Czech*. Lincom Europa.
- Kerstens, J., Ruys E., Trommelen, M. & Weerman, F. (1997). Hoofdstukken 3 en 4: Fonologie en Morfologie uit *Plato's probleem*. Bussum: Coutinho, p. 97-168.
- Naughton, James (2005). *Czech: An Essential Grammar*, New York: Routledge.
- Nováková, Marta (2008). 'Wat bedoel je, een ei of een ui?' De rol van fonetiek in de verwerving van het Nederlands bij Tsjechen. AMOS-ETVN, 5/1. Geraadpleegd op [https://comenius.ned.univie.ac.at/node/11281].
- Toorn, M. C. van den (1984). *Nederlandse Grammatica*, Groningen: Wolters Noordhoff. Geraadpleegd op [http://www.dbnl.org/tekst/toor004nede01_01/colofon.htm]
- Trommelen, M. & Zonneveld, W. (1989). *Klemtoon en metrische fonologie*. Muiderberg: Coutinho. Geraadpleegd op [http://www.dbnl.org/tekst/trom001klem01_01/trom001klem01_01_0012.php]